

Завгородній Костянтин Васильович,
кандидат економічних наук,
ДП «Виробниче об'єднання «Південний
машинобудівний завод ім. О.М. Макарова»

Zavgorodniy Konstantin,
PhD in Economics, State Enterprise "Production
Association Southern Machine-Building Plant
named after A.M. Makarov"
<https://orcid.org/0000-0002-7953-3971>

**СТРАТЕГІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ ФОРСАЙТУ
STRATEGIC MODELING OF THE INCLUSIVE DEVELOPMENT
OF THE NATIONAL ECONOMY BASED ON FORESIGHT**

Завгородній К.В. Стратегічне моделювання
інклюзивного розвитку національної
економіки на засадах форсайту. *Український
журнал прикладної економіки та техніки*.
2022. Том 7. № 3. С. 261 – 266.

Zavgorodniy K. Strategic modeling of the
inclusive development of the national
economy based on foresight. *Ukrainian Journal
of Applied Economics and Technology*.
2022. Volume 7. № 3, pp. 261 – 266.

В умовах воєнного стану першочерговим завданням нашого уряду є розроблення шляхів для відновлення національної економіки. Це можливо на засадах концепції інклюзивного розвитку, що забезпечує можливості та рівноправ'я для всіх економічних учасників, водночас це супроводжується вигодами для кожного сектору економіки та різних верств суспільства. Важливим в умовах відновлення інклюзивного розвитку національної економіки є процес сценарного прогнозування. Саме соціальне-економічне прогнозування забезпечується за допомогою методу форсайту. Відповідно, процес стратегічного моделювання інклюзивного розвитку національної економіки на засадах форсайту є досить актуальним і потребує дослідження. Метою статті є процес стратегічного моделювання інклюзивного розвитку національної економіки на засадах форсайту. Проаналізовано основні орієнтири інклюзивного зростання національної економіки в системі Цілей сталого розвитку. Доведено, що вказані критерії визначають рівень досягнення держави у сфері інклюзивного розвитку відповідно до загальноприйнятих у країнах-членах ЄС та інших країнах з розвинутою економікою. Визначено, що проаналізовані критерії можуть бути доповнені або скориговані, виходячи з національних особливостей, економічного, соціального та інституційного потенціалу країни у післявоєнний період. Обґрунтовано, що передумовою для досягнення цілей інклюзивного розвитку є зростання економіки. Також доведено, що модель економічного зростання сприятиме інклюзивному розвитку та потребує суттєвого перегляду економічної моделі, а у деяких сферах – повного її реінжинірингу. Обґрунтовано орієнтовну концепцію стратегічного моделювання інклюзивного розвитку національної економіки. Визначено, що ця концепція ґрунтується на принципі руху від майбутнього до теперішнього й орієнтована на пошук найбільш оптимальних шляхів подолання прогалів між орієнтовною структурно-ціннісною моделлю інклюзивного розвитку національної економіки та її поточним станом через формування відповідних економічних, правових, інституційних та організаційних умов і встановлення балансу між ними, виходячи з можливостей і обмежень, що виникатимуть під впливом різних змін фону моделювання.
Ключові слова: моделювання, інклюзивний розвиток, національна економіка, форсайт, стратегічні цілі.

In martial law conditions, the national economy is the primary task of our government to develop ways to restore it. The restoration of the national economy in martial law conditions is possible based on the concept of inclusive development, which provides opportunities and equality for all economic participants while being accompanied by benefits for every sector of the economy and different strata of society. The process of scenario forecasting is essential in the conditions of restoration of the inclusive development of the national economy. Social and economic forecasting itself is provided using the foresight method. Accordingly, the strategic modeling of the inclusive development of the national economy based on foresight is quite relevant and requires research. The article's purpose is the strategic modeling of the inclusive development of the national economy based on foresight. The main orientations of the inclusive growth of the national economy in the system of Sustainable Development Goals have been analyzed. It has been proven that the specified criteria determine the state's level of achievement in inclusive development by those generally accepted in EU member states and other countries with developed economies. Furthermore, it was determined that the analyzed criteria could be supplemented or adjusted based on the country's national characteristics and economic, social, and institutional potential in the post-war period. It is substantiated that the economy's growth is the prerequisite for achieving the goals of inclusive development. At the same time, it has been proven that the economic growth model will contribute to inclusive development. However, it requires a significant revision of the economic model and, in some areas, complete reengineering. The tentative concept of strategic modeling of inclusive development of the national economy is substantiated. It was determined that this concept is based on the principle of movement from the future to the present and is focused on finding the most optimal ways to overcome the gaps between the indicative structural and value model of the inclusive development of the national economy and its current state through the formation of appropriate economic, legal, institutional and organizational conditions and the establishment balance between them based on the possibilities and limitations that will arise under the influence of various changes in the modeling background.
Keywords: modeling, inclusive development, national economy, foresight, strategic goals.

Вступ

В умовах воєнного стану першочерговим завданням нашого уряду є розроблення шляхів для відновлення національної економіки. Це можливо на засадах концепції інклюзивного розвитку, що забезпечує можливості та рівноправ'я для всіх економічних учасників, водночас це супроводжується вигодами для кожного сектору економіки та різних верств суспільства. Важливим в умовах відновлення інклюзивного розвитку національної економіки є процес сценарного прогнозування. Саме соціальне-економічне прогнозування забезпечується за допомогою методу форсайту. Відповідно, процес стратегічного моделювання інклюзивного розвитку національної економіки на засадах форсайту є досить актуальним і потребує дослідження.

Особливостям процесу стратегічного моделювання інклюзивного розвитку національної економіки значну увагу приділили вітчизняні вчені, зокрема: Н. Гончарова, В. Ємельянов, І. Іртищева, І. Крамаренко, І. Клопов, І. Коваленко, Ю. Мельник, В. Рибінцев, М. Стегней, Л. Шевченко, К. Хаустова та інші. Але водночас значна кількість проблем процесу стратегічного моделювання інклюзивного розвитку національної економіки з використанням методу форсайту залишаються недостатньо розкритими, відповідно до сучасних умов.

Визначення мети та цілей дослідження

Метою статті є процес стратегічного моделювання інклюзивного розвитку національної економіки на засадах форсайту.

Виклад основного матеріалу дослідження

Враховуючи принципи та методи форсайту, обґрунтовано орієнтовну концепцію стратегічного моделювання інклюзивного розвитку національної економіки. Методологічно, ця концепція ґрунтується на принципі руху від майбутнього до теперішнього й орієнтована на пошук найбільш оптимальних шляхів подолання прогалин між орієнтовною структурно-ціннісною моделлю інклюзивного розвитку національної економіки та її поточним станом через формування відповідних економічних, правових, інституційних та організаційних умов і встановлення балансу між ними, виходячи з можливостей і обмежень, що виникатимуть під впливом різних змін фону моделювання.

Орієнтовно, основні складові концепції стратегічного моделювання інклюзивного розвитку національної економіки з використанням технологій форсайту та зв'язки між ними проілюстровано на рис. 1.

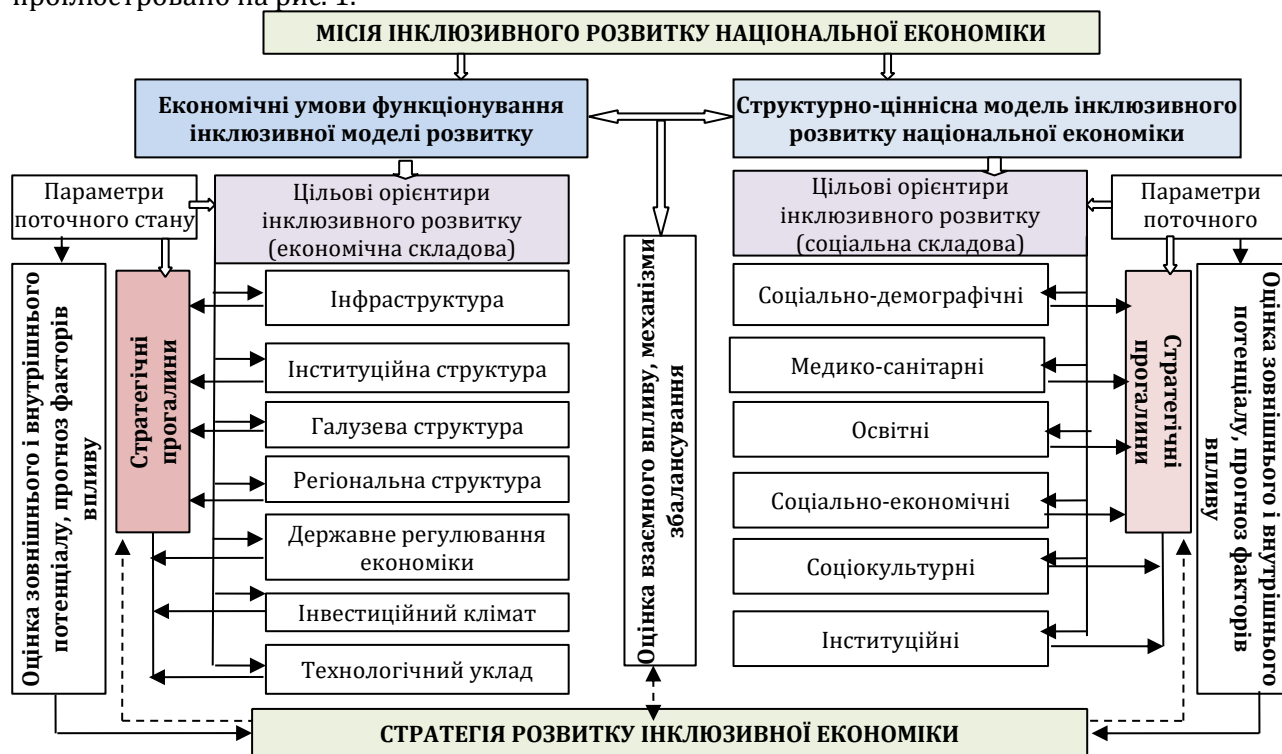

Рис. 1. Концепція стратегічного моделювання інклюзивного розвитку національної економіки з використанням технологій форсайту

Джерело: запропоновано автором

Проектована концептуальна модель визначає загальне стратегічне «бачення» розвитку економіки у післявоєнний період, основні засади суспільного договору між державою та громадянами, основні «прогалини» між теперішнім та майбутнім становищем економіки і соціальної сфери, механізми їх взаємного узгодження та дозволяє розробляти стратегії, спрямовані на подолання цих прогалин, відповідно до можливостей і загроз, що виникають.

Базовою основою для створення моделі є формулювання місії і цілей стратегічного розвитку інклюзивної економіки. У контексті інклюзивного підходу, місія першочергово спрямована на створення умов для розвитку людського потенціалу та добробуту населення, дотримання демократичних принципів управління, створення рівних і безпечних умов проживання, праці та розвитку для всіх категорій населення. Більш детально цільові орієнтири розкриваються в структурно-ціннісній моделі інклюзивного розвитку національної економіки, що визначається такими показниками:

- соціально-демографічні: рівень народжуваності, смертності, показники міграції, вікова та соціальна структура населення, рівень забезпечення гендерної рівності, ефективність соціального захисту та надання соціальних послуг;

- медико-санітарні критерії: рівень захворюваності у розрізі різних хвороб, рівень забезпеченості громадян медичними установами, лікарями та послугами, якість медичного обслуговування, рівень смертності, прогнозована тривалість життя при народженні тощо;

- освітні критерії визначають рівень доступності та якості дошкільної, середньої, середньої спеціальної та вищої освіти, рівень отриманих знань і можливості працевлаштування громадян за отриманим фахом, можливості для навчання протягом життя, структура спеціальностей, що здобуваються, і їх збалансованість з потребами економіки тощо;

- соціально-економічні критерії: доходи, витрати населення, зайнятість, заощадження, середня заробітна плата, рівень бідності, коефіцієнт Джині;

- соціокультурні критерії визначають певні форми та механізми поведінки й комунікації в соціумі, соціальних групах, загальноприйняті соціальні норми та правила, що загалом формують ментальну модель того чи іншого соціуму. До основних критеріїв, які варто досягти, є рівень розвитку юстиції та дотримання прав і свобод громадян, рівень залучення громадян у процеси державного та регіонального управління, реалізація гендерної та інших форм рівності, рівень дотримання соціальних норм і принципів, рівень злочинності та девіантної поведінки;

- інституційні: ефективність функціонування державних і регіональних інституцій, рівень державного регулювання та соціальних гарантій, рівень розвитку громадянського суспільства.

Варто зазначити, що окремі соціальні орієнтири розвитку інклюзивної економіки містяться у Цілях сталого розвитку України до 2030 р. Окремі з них систематизовано у табл. 1.

Вказані критерії визначають рівень досягнення держави у сфері інклюзивного розвитку, відповідно до загальноприйнятих у країнах-членах ЄС та інших країнах з розвинутою економікою. Проте, на нашу думку, вони можуть бути доповнені або скориговані, виходячи з національних особливостей, економічного, соціального та інституційного потенціалу країни у післявоєнний період.

Передумовою для досягнення цілей інклюзивного розвитку є зростання економіки. Водночас варто зазначити, що модель економічного зростання, що сприятиме інклюзивному розвитку, потребує суттєвого перегляду економічної моделі, а у деяких сферах – повного її реінжинірингу.

Економічні орієнтири, визначені у Цілях сталого розвитку, на нашу думку, попри війну в Україні та її не прогнозовані наслідки, залишаються актуальними і мають бути враховані під час формування моделі інклюзивного розвитку. Як зазначено в документі, «Україна потребує системних інституційних і глибоких структурних реформ, запуску масштабних технологічних перетворень. Пріоритетним завданням економічної політики, якому мають підпорядковуватися всі інші, є забезпечення впродовж наступних 15 років реального зростання валового внутрішнього продукту щонайменше удвічі з одночасним підвищенням рівня зайнятості населення працездатного віку до 70%. Виконання цього завдання залежить від:

- створення та розвитку високотехнологічних конкурентоздатних виробництв (від фундаментальної науки до виробництва й обслуговування);

- збільшення внутрішнього попиту за рахунок зростання доходів населення та активізації інвестиційних процесів;

- підтримки експорту з високою часткою валової доданої вартості, реалізації інфраструктурних проєктів (автобани, транспортні розв'язки, метро, швидкісні пасажирські залізниці, транспортні засоби для залізничних і водних перевезень: вагони, баржі тощо);
- швидкого нарощування продуктивності аграрно-промислового комплексу» [2].

Таблиця 1. Орієнтири інклюзивного зростання національної економіки в системі Цілей сталого розвитку

Показники	2015	2020	2025	2030
1. Соціально-економічні орієнтири				
1.1. Частка населення, чий середньодушові еквівалентні сукупні витрати є нижчими за фактичний (розрахунковий) прожитковий мінімум, %	35	30	20	15
1.2. Частка бідних, які охоплені державною соціальною підтримкою, у загальній чисельності бідного населення, %	56,3	65	75	85
1.3. Частка витрат на харчування в сукупних витратах домогосподарств, %	54	50	40	30
1.4. Співвідношення середнього розміру пенсії та середньої заробітної плати в економіці (за наявності 35 років сплати внесків), %	31	35	37	40
1.5. Співвідношення доходів 40% найменш забезпечених і 60% більш забезпечених осіб, %	15	18	20	25
2. Медико-санітарні орієнтири				
2.1. Смертність дітей у віці до 5 років, випадків на 1000 живонароджених	9,3	8,5	7,5	6-7
2.2. Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом ВІЛ, на 100 000 населення	37,2	30,9	24,8	20,6
2.3. Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу, на 100 000 населення	56	51,7	45,4	32,9
2.4. Кількість смертей унаслідок транспортних нещасних випадків, на 100 000 населення	12,6	11	10-11	9-10
2.5. Рівень охоплення імунопрофілактикою згідно з Національним календарем щеплень (відповідно до медичних показань), %	50	95	95	95,8
2.6. Частка витрат населення у загальних видатках на охорону здоров'я, %	45,3	40	35	30
3. Освітні орієнтири				
3.1. Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком 5 років, %	70,6	80	90	95
3.2. Кількість університетських міст, одиниць	7	10	12	14
3.3. Рівень участі дорослих і молоді у формальних і неформальних видах навчання та професійної підготовки за останні 4 тижні, % населення віком 15-70 років	9,2	10	12	14
3.4. Частка населення, яке повідомило, що за останні 12 місяців користувалося послугами Інтернету, %	48,9	59	70	80
3.5. Частка сільських денних загальноосвітніх навчальних закладів, що мають комп'ютерні програмні засоби навчання, %	60,5	65,5	70	80
4. Соціально-культурні				
4.1. Частка жінок серед депутатів ВРУ, %	12	30	30	30
4.2. Частка жінок серед депутатів обласних рад і місцевих рад міст обласного значення, %	14	20	30	30
4.3. Співвідношення середньої заробітної плати жінок і чоловіків, %	74,9	80	83	85
4.4. Рівень зайнятості жінок віком 25-44 роки, які мають дітей віком 3-5 років, %	59	63	67	70
4.5. Частка осіб, які повідомили про те, що в останні 12 місяців особисто зіштовхнулися з дискримінацією або переслідуваннями на основі дискримінації, у загальній чисельності групи, %	9	7	5	3
5. Інституційні				
5.1. Рівень довіри громадян до суду, %	5	35	45	50
5.2. Рівень обізнаності громадян щодо права на безоплатну правову допомогу, %	55	70	80	90
5.3. Показник сприйняття корупції в державному секторі з боку ділових кіл та експертів	27	40	50	60

Джерело: систематизовано автором за [2].

Базовою умовою інклюзивного розвитку національної економіки є проєктування економічної моделі розвитку, що визначає її найбільш оптимальну структуру з позицій перспективного становища у міжнародному поділі праці, ролі в глобальних економічних зв'язках, конкурентного статусу та рівня технологічності, на який може претендувати країна за умови найбільш ефективного і сталого використання стратегічного потенціалу.

У цьому контексті погоджуємося з думкою науковців, що інклюзивність є невід'ємною внутрішньою характеристикою індустріалізації, тобто випереджального розвитку переробного сектору промисловості, оскільки індустріалізація має на меті підвищення якісних характеристик життя суспільства за низкою економічних, структурних, технологічних, соціальних та інших параметрів. Невідповідний особливостям соціально-економічної системи країни вибір стратегії реформування економіки призводить до розвитку процесів деіндустріалізації, що унеможливує проведення успішних перетворень, зменшує стимули для інвестицій і створення нових робочих місць у середньо- і високотехнологічних секторах промисловості, скорочує

внутрішній сукупний попит на промислові товари вітчизняного виробництва і, таким чином, не сприяє досягненню інклюзивності та сталості індустріального розвитку [4].

Одним з напрямів формування моделей розвитку економіки є побудова міжгалузевих балансів та орієнтованої галузевої структури економіки у післявоєнний період, що базується насамперед на наявному ресурсному, логістичному та природно-географічному потенціалі.

Економічна складова стратегічної моделі інклюзивного розвитку, на нашу думку, потребує комплексного підходу, а саме:

1. Визначення економічної моделі розвитку країни після перемоги, що закладатиме основи для економічних реформ, проектування форм, методів і механізмів державного регулювання.

2. Визначення оптимальної структури економіки на основі розгорнутого аналізу наявного стратегічного потенціалу, що визначатиме співвідношення між галузями, видами економічної діяльності, міжгалузевих зв'язків і балансів, розміщення продуктивних сил.

Модель розвитку економіки, що домінувала в Україні в останнє десятиліття, можна назвати індустріально-аграрною, що посилювала тенденції до подальшого розвитку як сировинного додатка до економіки розвинутих країн, зокрема ЄС. Зважаючи на недостатню ефективність чинної моделі економічного розвитку, що орієнтована переважно на виробництво та експорт товарів з низьким рівнем доданої вартості, а також сировинних ресурсів, значний рівень зношеності та руйнування виробничих потужностей та інфраструктури, за умови збереження міжнародної економічної та науково-технічної підтримки після перемоги, є можливості створення сучасних виробництв, об'єктів інфраструктури та логістики на принципово нових технологічних засадах.

Як влучно відзначається в науковій праці [6], інклюзивний розвиток України можливий лише через реалізацію політики нового індустріального розвитку, що базується на створенні сучасного обробного сектору на основі інноваційних технологій і дозволить створювати продукти з високою доданою вартістю.

Таким чином, попри різні погляди і підходи, думки більшості вітчизняних науковців та експертів узгоджуються в тому, що найбільш оптимальною моделлю розвитку національної економіки є її індустріалізація, цифровізація, соціалізація та екологізація.

3. Безумовно, матеріальною основою розвитку економіки є інфраструктура. Розглядаючи інфраструктурне забезпечення, загалом Україна володіє достатньо високим інфраструктурним потенціалом, навіть порівняно з окремими країнами-членами ЄС, рівень забезпеченості економіки об'єктами та мережами транспортно-логістичної та енергетичної інфраструктури є порівняно високим. Водночас якісний стан інфраструктури внаслідок довготривалого періоду експлуатації без належного капітального ремонту та модернізації суттєво погіршився. За даними державної служби статистики України, рівень зношеності окремих елементів транспортної інфраструктури 2019 р. сягав понад 60%, енергетичної – понад 48%, виробничої – 58-62%, соціальної – 50-60%, інфраструктури ЖКГ – 46-80%.

В умовах війни внаслідок ракетних ударів агресора знищено понад 50% енергопотужностей, значна частина виробничої та транспортної інфраструктури, значних руйнувань зазнали об'єкти соціальної, комунальної та культурної сфери. Відновлення та розбудова інфраструктури національної економіки після перемоги потребуватиме не тільки відновлення наявних об'єктів, а будівництва нових. За умови створення сприятливого інвестиційного клімату та продовження донорської підтримки світової спільноти, країну очікує масштабне капітальне будівництво. Водночас розбудова нових об'єктів, їх територіальне розміщення та планові потужності мають базуватися на вже розробленому до того часу генеральному проєкті індустріального розвитку.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Обґрунтовано орієнтовну концепцію стратегічного моделювання інклюзивного розвитку національної економіки. Визначено, що ця концепція ґрунтується на принципі руху від майбутнього до теперішнього й орієнтована на пошук найбільш оптимальних шляхів подолання прогалін між орієнтовною структурно-ціннісною моделлю інклюзивного розвитку національної економіки та її поточним станом через формування відповідних економічних, правових, інституційних та організаційних умов й встановлення балансу між ними, виходячи з можливостей і обмежень, що виникатимуть під впливом різних змін фону моделювання.

Проаналізовано основні орієнтири інклюзивного зростання національної економіки в системі Цілей сталого розвитку. Доведено, що вказані критерії визначають рівень досягнення держави у сфері інклюзивного розвитку відповідно до загальноприйнятих у країнах-членах ЄС та інших країнах з розвинутою економікою. Визначено, що проаналізовані критерії можуть бути доповнені або скориговані, виходячи з національних особливостей, економічного, соціального та інституційного потенціалу країни у післявоєнний період. Обґрунтовано, що передумовою для досягнення цілей інклюзивного розвитку є зростання економіки. Також доведено, що модель економічного зростання сприятиме інклюзивному розвитку та потребує суттєвого перегляду економічної моделі, а у деяких сферах – повного її реінжинірингу.

Список літератури

1. Крамаренко І. С., Широков М. А., Нікон Д. Є., Білоус О. А. Роль інвестиційного потенціалу у контексті продовольчої безпеки. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія: Економічні науки*. 2018. № 3. С. 433–444.
2. Цілі сталого розвитку Україна. Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>
3. Іртищева І. О. Факторинг як напрям стратегічного розвитку фінансового забезпечення агропродовольчої сфери. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія: Економічні науки*. 2011. № 8. С.16–21.
4. Бобух І.М., Кіндзерський Ю.В., Фащевська О.М. та ін. Структурні зміни як основа інклюзивного розвитку економіки України: монографія / за ред. д.е.н. І.М. Бобух; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Київ, 2020. 516 с.
5. Крамаренко І. С. Фактори впливу на інвестиційно-фінансову привабливість підприємств агропродовольчої сфери України. *Агросвіт*. 2013. №15. С. 22–24.
6. Власюк В., Максютя А., Поважнюк С. та ін. Економічне відродження через індустріальний розвиток України. Харків: Повноколір, 2020. 432с.
7. Козаченко Л. А., Крамаренко І. С. Позиціонування інвестиційного потенціалу України у світових рейтингах. *Бізнес Інформ*. 2021. №4. С. 127–132.
8. Крамаренко І. С., Войт Д. С., Сенкевич О. Ф. Стратегічні доміанти формування і розвитку інвестиційного потенціалу: регіональні та національні особливості. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 50. Ч.1. С. 167–175.

References

1. Kramarenko, I. S., Shyrokov, M. A., Nikon, D. Ye., and Bilous O. A. (2018). «The role of investment potential in the context of food security». *Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva. Serii: Ekonomichni nauky*. No 3. pp. 433–444.
2. Goals of sustainable development of Ukraine. National report. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. (2017). Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>
3. Irtysheva, I. O. (2011). «Factoring as a direction of strategic development of financial support of the agro-food sector». *Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva. Serii: Ekonomichni nauky*. No 8. pp.16–21.
4. Bobukh, I.M., Kindzers'kyj, Yu.V., Fashchevs'ka O.M. and others. (2020). Strukturni zminy iak osnova inkluzyvnoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Structural changes as a basis for the inclusive development of the economy of Ukraine]. In Bobukh, I.M. NAN Ukraine, DU «In-t ekon. ta prohnouzuv. NAN Ukraine». Kyiv. Ukraine.
5. Kramarenko, I. S. (2013). «Factors affecting the investment and financial attractiveness of agro-food enterprises of Ukraine». *Ahrosvit*. No 15. pp. 22–24.
6. Vlasiuk, V., Maksyuta, A., Povazhniuk, S. and others (2020). Ekonomichne vidrodzhennia cherez industrial'nyj rozvytok Ukrainy [Economic revival through the industrial development of Ukraine]. *Povnokolir*. Kharkiv. Ukraine.
7. Kozachenko, L. A., and Kramarenko, I. S. (2021). «Positioning of Ukraine's investment potential in world rankings». *Biznes Inform*. No 4. pp. 127–132.
8. Kramarenko, I. S., Vojt, D. S., and Sienkevych, O. F. (2020). «Strategic dominants in the formation and development of investment potential: regional and national features». *Prychornomors'ki ekonomichni studii*. Issue 50. Part 1, pp. 167–175.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2022 р.